

Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında “Hakkaniyet İlkesi” ve Dağıtıcı Adaletin Sağlanmasındaki Rolü*†

The Equity Principle in the Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas and Its Role in Ensuring of the Distributive Justice

Yrd. Doç. Dr. Fevzi Topsoy

Öz

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun çözümünde “eşit uzaklık ilkesi”nin açık şekilde adaletsizliğe yol açması, “hakkaniyet ilkesi”nin pozitif bir hukuk kuralı kazanması sürecini başlatmıştır. Günümüzde ilke, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü’nün 38(2) maddesinde düzenlenen “ex aequo et bono - hak ve nispetle karar verme” çözüm yolundan farklı olarak, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında devletlerin bu yönde açık rıza bildirmelerine ihtiyaç duymadan uygulanması gereken bir kural niteliği kazanmıştır. Böylece ilke; hakkaniyetli sonucu sağlayamaya yönelik bütün verilerin dikkate alınmasını gerektirmesi nedeniyle, dağıtıcı adaletin sağlanması ve uluslararası çatışmaların önlenmesinde anahtar bir rol oynamıştır. Bu kapsamda, çalışmada; hakkaniyet ilkesinin, güncel gelişmeler ışığında genel kabul gören anlam ve kapsamı ile deniz yetki alanı sınırlaması bağlamında dağıtıcı adaletin sağlanmasındaki rolü analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hakkaniyet, Hakkaniyete Uygun İlkeler, Dağıtıcı Adalet, Uluslararası Adalet Divanı, Deniz Yetki Alanı Sınırlandırılması

Abstract

Clear injustice caused by the “principle of equidistance”, adopted to solve the issue of the delimitation of the maritime boundary, has initiated a process that “equity principle” has to gain a positive rule of law. Today, different from the solution of “ex aequo et bono” as defined in the article of the International Court

of Justice (ICJ) Statute 38 (2), the delimitation of the maritime boundary has become a rule that have to be applied without explicit consent of the states. Thus, this principle played an important role maintaining distributive justice and preventing international conflicts, because it requires all input to be taken into account for equitable solution. In this work, the role of the principle of equity to provide distributive justice in the context of its accepted meaning and scope under the light of current developments has been analyzed.

Keywords: Equity, Equitable Principles, Distributive Justice, International Court of Justice, Delimitation of Maritime Boundary

Giriş

Yirminci Yüzyılın başlarına kadar devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlanmasında sadece siyasi ve askeri güvenliklerini koruma kaygısıyla hareket ettiklerini, deniz yatağı ve altındaki değerli canlı ve cansız kaynaklarının keşfi ve işletilmesinin mümkün hale gelmesiyle birlikte bu genel anlayışın değiştiğini ve bu durumun, yeni deniz hukuku kurumlarının ortaya çıkmasına yol açtığını söylemek yanlış olmayacaktır. 1945 tarihli Truman Bildirisi’yle başlayan ve özellikle bağımsızlıklarını yeni elde eden Latin Amerika devletlerinin deniz yetki alanlarını mümkün olduğunca genişletme çabalarıyla devam eden bu süreç, “deniz yetki alanlarının sınırlandırılması” şeklinde çözümü oldukça zor ve karmaşık bir sorunu da beraberinde getirmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Fevzi Topsoy, Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Deniz Hukuku ABD, fevzi.topsoy@zirve.edu.tr

* Bu makale AÜSBD hakem değerlendirme sürecinden geçmiştir.

† Bu çalışma; 24-25 Eylül 2012 tarihinde İstanbul Kültür Üniversitesi (İstanbul)’nde yapılan “Uluslararası Hukuk ve Adaleti Yeniden Düşünmek” konulu uluslararası konferansta (International Conference on “Rethinking International Law and Justice), aynı başlık altında sunulmuştur.

Sorunun çözümüne yönelik olarak uluslararası sözleşmelerde "eşit uzaklık ilkesi (*principle of equidistance*)" kabul edilmiş¹ olmasına rağmen, ilkenin; coğrafi, siyasi, ekonomik veya tarihi birtakım unsurların ihmal edilmesini gerektirmesi, deniz alanlarının sınırlandırılmasında, uygulanan yöntemin niteliğinden ziyade hakkaniyete uygun çözüme ulaşılması daha önemli bir hal almaya başlamıştır. Bu genel eğilimin bir yansıması olarak Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'nın 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları kararıyla "hakkaniyet ilkesi (*principle of equity*)", deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında uygulanması gereken bir kavram olarak ilk kez yerini almıştır². UAD'nin bu çözümü sonraki yargı kararlarında da benimsenmiş ve netice olarak hakkaniyet ilkesi, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (*United Nations Convention on the Law of the Sea - UNCLOS*)'nin 74(1) ve 83(1) maddelerinde (Official Records XV, 1982; Özman, 1984; Gündüz, 2003, s.357) pozitif hukuk kuralı haline gelmiştir. Böylece ilke; UAD Statüsü'nün 38(2) maddesinde düzenlenen "ex aequo et bono - hak ve nispetle karar verme" çözüm yolundan farklı olarak, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında devletlerin bu yönde açık rıza bildirmelerine ihtiyaç bulunmadan uygulanması gereken bir kural niteliği kazanmıştır.

Günümüzde hakkaniyet ilkesi, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin her somut olayda hakkaniyetli sonucu sağlayamaya yönelik bütün verilerin (topografik, coğrafi, ekonomik veriler, devletlerin hayatı çıkarları, tarihsel haklar vb.) dikkate alınmasını gerektirmesi nedeniyle dağıtıcı adaletin sağlanmasında da önemli bir kurum olarak yerini almıştır. Kapsam ve unsurlarının kesin çizgilerle belirlenememesi objektif bir hukuk kuralı şeklinde mutlak olarak uygulanmasını zorlaştırır da ilke, başta Ege Denizi kıta sahanlığı sorunu olmak üzere ihtilafı pek çok sorunun, adil ve hukuka uygun şekilde çözümlenmesinde -dolayısıyla uluslararası çatışmaların önlenmesinde- anahtar bir rol oynamaktadır.

1 1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi (*Geneva Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone - 1958 CKBS*) m. 12(1) ve 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi (*Geneva Convention on the Continental Shelf - 1958 CKSS*) m. 6(2) (1958 Geneva Conventions on the Law of the Sea, 2012; Lütem, 1959, s.452; Gündüz, 2003, s.331).

2 Aşağıda ayrıntılı olarak inceleneceği gibi eşit uzaklık ilkesinin kıta sahanlığı kavramına mündemec bir ilke olmadığını vurgulayan UAD, deniz sınırlarının tespitinin, diğer devletlerin aynı nitelikteki haklarına tecavüz etmeden ve ilgili durumlar göz önüne alınarak hakkaniyete uygun şekilde belirlenmesi gerektiğine hükmetmiştir. [ICJ Reports, 1969, s.54 (para.101)].

Bu kapsamda çalışmada; öncelikle hakkaniyet ilkesinin uluslararası deniz hukukunda ortaya çıkma süreci ile güncel gelişmeler ışığında genel kabul gören anlam ve kapsamı açıklanmış, ardından deniz yetki alanı sınırlanmasına ilişkin uyumsuzluklar bağlamında dağıtıcı adaletin sağlanmasındaki rolü analiz edilmiştir.

Deniz Alanlarının Sınırlanmasında Hakkaniyet İlkesi

Genel Olarak

"Adalet" kavramı, hukukun en eski bununla birlikte en tartışmalı konularından birisidir (Güriz, 2009, s.235). Tarihin ilk dönemlerinden itibaren konuya ilgi gösterenler, kavramın genel kabul gören tanımını yapmaya çalışmışlar (Güriz, 2001, s.7) ancak sorunun gelişmesine yardımcı olmaktan öteye geçememişlerdir (Çeçen, 1993, s.17)³. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, adaletin kendine özgü ve belirli ilkeleri olmaması (Kuçuradi, 2001, s.47) kadar kavramın çok yönlü ve değişken yapıya sahip olması (Çeçen, 1993, s.24) önemli rol oynamıştır. Bu nedenle genel olarak doktrinde, adalet kavramının, kesin olarak tanımlanmasından ziyade, farklı tür ve alt bölümlere⁴ ayrılarak açıklanması yoluna gidilmektedir. Yapılan ayrımlar içinde en eski⁵ ve yaygın olanı, konumuzla da ilgili olan, denkleştirici - dağıtıcı adalet ayrımıdır (Çeçen, 1993, s.35).

Genel anlamda denkleştirici adalet (*justitia commutativa - commutative justice*), kişilerin hukukî ilişkilerde eşit muamele görmesi olarak tanımlanmaktadır. Eşitlik kriterini, aritmetik eşitlik olarak alan bu adalet türü, kişilerin özel durumlarına bakılmaksızın aynı muameleye tâbi tutulmasını öngörmektedir. Dağıtıcı adaleti (*justitia distributiva - distributive justice*) ise kişilerin ihtiyaçları, yetenekleri ve imkanları dikkate alınarak orantılı bir eşitlik sağlanması olarak tanımlamak mümkündür. Dağıtıcı adalet anlayışında eşitliğe, aritmetik değil orantılı bir eşitlikten hareket edilerek ulaşılmaktadır. Bu anlamda kişilerin hakla-

3 Gözler, adalet kavramının bilimsel olarak tanımlanmasının imkansız olduğunu, bu nedenle kavramın, hukuk biliminin dışına sürülmesinde fayda olduğunu düşünmektedir (Gözler, 2011, s. 341).

4 "Adalet kavramının çok yönlü yapısı daha alt bölümlerin oluşmasına neden olmuştur" (Çeçen, 1993, s.25).

5 Denkleştirici - dağıtıcı adalet ayrımı Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Adalet kavramına genel bir bakışın yeterli ve doyurucu olmayacağını düşünen Aristoteles, kavramın iki ayrı yönden değerlendirilmesi gerektiğine inanmıştır (Güriz, 1990, s.13; Güriz, 2009, s.236; Güriz, 2001, s.8).

rı ve ödevleri; konumuna, niteliğine, yaptığı işe göre farklı şekilde belirlenmektedir (Aral, 1992, s.130; Güriz, 2009, s.236; Çeçen, 1993, s. 35; Işıktaç, 2010, s.42; Toprakkaya, 2010, s. 31). Orantılı bir eşitliğin esas almasına rağmen dağıtıcı adaletin de eşitlik düşüncesine dayanmasının doğal bir sonucu olarak aynı yetenek, ihtiyaç ve imkanlara sahip insanların bireysel özellik ve farklılıklarının değerlendirme dışında tutulması hakkaniyet (*equity*) anlayışının doğmasına neden olmuştur.

Tanımı ve Uluslararası Hukuktaki Rolü

Tanımı

“Hak ve adalete uygunluk, doğruluk, nısfet” anlamına gelen hakkaniyet, genel olarak, somut olay adaleti olarak tanımlanmaktadır (Gürten, 2008, s. 31). Gerçekten de hukuk kuralları toplumsal eşitlik ve düzenin sağlanabilmesi için genel olmak zorundadır. Bu kuralların her somut olaya aynı şekilde uygulanmasının çoğu zaman büyük haksızlık ve zarara neden olacağı kaçınılmazdır (Güriz, 2009, s. 241). Zira gerçek anlamda adaletin sağlanması, aynı zamanda, somut olayların ve kişilerin özel durumlarının da dikkate alınmasını gerektirmektedir (Aral, 1992, s.134). Bu anlamda hakkaniyet; genel ve soyut olan bir hukuk kuralının, özel durumlara uygulanması durumunda meydana gelmesi muhtemel haksızlıkları gidermeyi amaçlayan bir adalet anlayışı olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece değişken ve hareketli bir alanda biçimsel olarak tanımlanmış adalet işlevsel hale getirilmektedir (Işıktaç, 2010, s.43). Uluslararası hukuk bağlamında da hakkaniyeti, “objektif adaletin belli bir olaya, olayın özellikleri göz önünde tutularak uygulanması” olarak tanımlamak mümkündür (Çelik, 1986, s.182).

İlgili yargı kararlarında istisnasız kullanılmış olmasına (Gökalp, 2008, s.48) rağmen hakkaniyet kavramının, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukukunda anlam ve kapsamı kesin olarak açıklanamamıştır. Özellikle UAD, hakkaniyet ilkesini, uygulanabilir somut ilkelere dönüşen bir kurallar bütünü olarak değil sadece sınırlandırma işlemine uygulanacak süreci ifade eden bir kavram olarak değerlendirmiştir (Özbek, 2002, s.46).

Uluslararası Hukuktaki Rolü

Uluslararası hukuk sistemi içerisinde hakkaniyet ilkesinin kullanımına izin verilip verilmeyeceği tartışmalı olmakla birlikte ilke, UAD Statüsü’nün 38(1)(c) mad-

desinde hükme bağlanan “medenî milletlerce kabul edilen genel hukuk ilkeleri” kapsamında uluslararası hukukun bir parçası olarak kabul edilmektedir (Lowe, 1989, s.54). Genel olarak doktrinde, hakkaniyet ilkesinin; *infra legem* (yasanın içinde), *praeter legem* (yasanın yanında) ve *contra legem* (yasanın karşısında) şeklinde üç farklı tipinden bahsedilmektedir⁶.

Hakkaniyet *Infra Legem*

Hakkaniyet *infra legem*, hukuk kuralının her bir somut olayın kendine özgü şartlarına göre yorumlanarak uygulanmasıdır (Lowe, 1989, s.55; Miyoshi, 1993, s.12). Pozitif hukuk kurallarının bütün somut olaylara aynı şekilde uygulanması her zaman adaletli sonuç doğurmayacağından, çoğu zaman, hukuk kuralında gerekli yumuşamanın yapılması gerekmektedir. Bu itibarla uluslararası yargı merci -önüne gelen uyuşmazlığı çözerken doğrudan hakkaniyete dayanarak karar verememekle birlikte- adaletli sonuca ulaşmak amacıyla bağdaşabildiği ölçüde hakkaniyete başvurmaktadır (Çelik, 1986, s.183). Hakkaniyetin bu tipi, UAD Statüsü’nün 38(1) maddesinde sayılan uluslararası hukukun asli kaynaklarının bir parçası olup (Beaglehole, 1984, s.417; Knaebe, 2012, s.9), ilkenin bu anlamda uygulanması için uluslararası yargı merciinin özel olarak yetkilendirilmesine ihtiyaç bulunmamaktadır (Akehurst, 1976, s.802).

Hakkaniyet *Praeter Legem*

Hakkaniyet *praeter legem*, somut olaya uygulanacak uluslararası hukuk kuralı veya ilkenin bulunmaması ya da yetersiz kalması durumunda, mevcut boşluğun, bir hukuk düzeninin iç mantığı çerçevesinde (Pazarıcı, 2004, s.249) doldurularak adaletli bir sonuca ulaştırılmasıdır (Lowe, 1989, s.58). Hakkaniyetin bu tipi, uluslararası hukukun yetersizliğini düzeltme ve makul boşlukların doldurulmasına yöneliktir (Beaglehole, 1984, s.417; Lowe, 1989, s.56). Çelik’in de haklı olarak vurguladığı gibi hakkaniyetin *praeter legem* rol oynayabilmesi için öncelikle pozitif hukukta boşluk olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir (Çelik, 1986, s.183)⁷. Doktrinde ise pek çok yazarın, uluslararası hukukta bu nitelikte bir boşluğun bulunmadığı gerekçesiyle hakkaniyetin bu tipinin varlığını kabul etmediği bildirilmektedir (Beaglehole, 1984, s.417;

6 Bununla birlikte uygulamada hakkaniyetin bu şekilde kesin bir ayrıma tutulmasının imkansız olduğu bildirilmektedir (Miyoshi, 1993, s.12).

7 Hukukta boşluk kavramı en tartışmalı konulardan biri olmakla birlikte, genel olarak, hukukta boşluğu, gerekli kanuni düzenlemenin yapılmamış olması şeklinde tanımlamak mümkündür (Kırca, 2001, s.91; Aktaş, 2010, s.1).

Akehurst, 1976, s.805)⁸. Günümüzde, hakkaniyet *praeter legem*'in uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası olduğunu gösteren devlet uygulaması da bulunmamaktadır (Knaebe, 2012, s.9).

Hakkaniyet Contra Legem

Hakkaniyet *contra legem*, somut olaya uygulanacak pozitif hukuk kuralının uygulanmasının durdurularak, uyumsuzluğun hak ve nisfete göre çözümlenmesinin sağlanmasıdır. Bu anlamda kavram, hukukun sosyal yetersizliklerini doldurmaya hizmet eden bir hakkaniyet türü olarak ortaya çıkmaktadır. Hakkaniyetin bu tipi, UAD Statüsü'nün 38(2) maddesinde düzenlenen hak ve nisfete göre karar verme (*ex aequo et bono*) niteliğinde olup genel olarak doktrinde bu anlamda hakkaniyetin uygulanabilmesi için taraflarca özel yetki verilmesi gerektiği kabul edilmektedir (Beaglehole, 1984, s.417; Akehurst, 1976, s.807)⁹.

Tarihsel Süreç

Hakkaniyet, üstü kapalı bir şekilde de olsa, uluslararası hukukun bir parçası olarak uygulanmaya başlaması özellikle UAD kararlarında ortaya çıkmıştır. İlk olarak 19 Şubat 1968 tarihli *Rann of Kutch* Davası hakem mahkemesi tarafından uygulanan ilke (Pazarıcı, 2004, s.250), UAD'nin 20 Şubat 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davaları (*North Sea Continental Shelf Cases*)'na¹⁰ ilişkin kararıyla pozitif hukuktaki yerini almıştır. Bu anlamda, hakkaniyet ilkesinin, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin uyumsuzlukların çözümünün bir parçası olarak uluslararası pozitif hukuk kuralı niteliği kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davaları'na Kadar

Uluslararası hukukta hakkaniyet ilkesinin ayrıntılı olarak tartışılması ve sınırlı da olsa uygulanması *Cayuga Kızılderilileri Davası*'na (1926) kadar geriye uzan-

maktadır. Doktrinde, tüzel kişilerle ilgili genel kurala bir istisna getirmesi anlamında, hakkaniyetin *infra legem* uygulamasına iyi bir örnek olarak kabul edilen dava (Beaglehole, 1984, s.420), Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra New York Eyaleti ile *Cayuga Kızılderilileri* arasında, yerli halka ödenecek maaşlarla ilgili 1789, 1790 ve 1795 yıllarında yapılan bir dizi anlaşmanın, sonradan Kanada'ya göç eden *Cayuga Kızılderilileri*ne ödenip ödenmeyeceğiyle ilgili ABD ile İngiltere arasındaki bir hakem mahkemesidir.

New York Hükümeti, anlaşmadan sadece ABD *Cayuga Kızılderililerinin* yararlanacağını iddia etmesine rağmen, "alışılmışın dışı bir durumda, sert doktrinlerin katı uygulamasının, ... adalet, hakkaniyet, hukukî benzerlikler ile şekillenen haklar ile uluslararası hukukun geçerli ilkeleriyle yumuşatılabileceğini" vurgulayan mahkeme, davada hakkaniyet ilkesinin uygulanması gerektiğine karar vermiş (Reports of International Arbitral Awards, 2012) ve *Cayuga Kızılderilileri*ni haklı bulmuştur. Ayrıca 1930 tarihli *Free Zones Davası*'nda UAD, davanın, "katı hukuk kurallarından ayrı olarak amaca uygunluğun hesaba katılmasıyla göz ardı edilen hakların tanınmasını" içerdiği şeklindeki vurgusuyla da, bir şekilde, hakkaniyetin *infra legem* ve *praeter legem* uygulamasına atfı yapmıştır (Beaglehole, 1984, s.418). 1945 tarihli ABD Başkanlık Duyurusu (*Truman Bildirisi*)'nda ise devletler arasında kıta sahanlığının, hakkaniyete uygun ilkelere (*equitable principles*) göre tespit edileceği açık şekilde vurgulanmıştır (Proclamation 2667, 2012; Gündüz, 2003, s.460; Kuran, 2007, s.431).

Uluslararası uygulamaya rağmen Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri'nde, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında başvurulacak genel bir ilke olarak hakkaniyete açık şekilde vurgu yapılmamıştır. Bununla birlikte doktrinde, özellikle 1958 CKSS'nin 6. maddesinde kullanılan özel durumlar (*special circumstances*) vurgusu, hakkaniyet ilkesinin kabul edildiği şekilde yorumlanmaktadır (Pazarıcı, 1999, s.399; Blecher, 1979, s.60-88)¹¹.

8 Bununla birlikte Akehurst, yargıç ve hakemlerce bu tür bir gücün kullanımını kısıtlayan bir durumun bulunmadığını düşünmektedir (Akehurst, 1976, s.805).

9 Lowe, hakkaniyetin *contra legem* tipinin, hukukun uygulanması anlamında olmayacağını düşünmektedir (Lowe, 1989, s.63). Çelik ise ancak UAD Statüsü'nün 38(2) maddesinde düzenlenen hak ve nisfetin, hakkaniyetin *contra legem* uygulaması olabileceğini belirtmektedir (Çelik, 1986, s.185).

10 Kuzey Denizi Kıta Sahaneliği Davaları; Almanya ve Danimarka ile Almanya, Hollanda ve Danimarka tarafından kıta sahanlığının tespitine yönelik 20 Ocak 1967 tarihinde UAD'e başvurulmasıyla görülmeye başlanan bir davadır. İki dava daha sonra 26 Nisan 1967 tarihinde birleştirilmiş ve tek bir yargılama yapılmıştır (North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Netherlands), 2012).

11 *Ahnish* aksini düşünmektedir (Ahnish, 1993, s.56); *Elferink* ise açık şekilde hakkaniyet ilkesine vurgu yapmamakla birlikte, 1958 CKSS'nin 6. maddesi kapsamında, deniz yetki alanları sınırlandırılmasında ana ilkenin eşit uzaklık (*equidistance*) olduğunu ve özel koşullar ifadesinin dar yorumlanması gerektiğini iddia etmektedir (Elferink, 1994, s.24).

Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davaları ve Sonrası

Kıta sahanlığı sınırlandırılmasıyla doğrudan ilgili ilk dava olan (Açıkgönül, 2012, s.45; Beaglehole, 1984, s.418)¹² 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davaları ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hakkında örf ve adet hukuku kuralları açık şekilde belirlenirken hakkaniyet ilkesi pozitif hukuk kuralı niteliği kazanmıştır (Ünal, 1975, s.47) . Kararında, hem Almanya'nın adil ve hakkaniyetli bir paylaşım hem de Danimarka ve Hollanda'nın eşit uzaklığın kıta sahanlığının sınırlandırılmasında uygulanması zorunlu ilke olduğu iddialarını reddeden Divan, deniz yetki alanlarının, ilgili bütün koşulların dikkate alınarak hakkaniyete uygun ilkeler uyarınca sınırlandırılması gerektiğine hükmetmiştir¹³. Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı Davaları sonrasında görülen 1978 tarihli Manş Denizi Tahkimi'nde¹⁴ ve 1982 tarihli Tunus-Libya Kıta Sahanelığı Davası'nda [Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya), 2012; Toluner, 1989, s.217; Doğru, 2003, s.26] yargı mercileri, hakkaniyet ilkesini uyumsuzluğun çözümüne doğrudan uygulamışlar ancak hakkaniyet ilkesinin anlamı ve içeriğine yönelik herhangi bir çalışma içine girmemişlerdir (Özbek, 2002, s.45).

UNCLOS Konferansı

Üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı (Third United Nations Conference on the Law of the Sea – UNCLOS Konferansı)'nda hakkaniyet ilkesi,

kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasında gündeme gelmiş ve Sözleşme'nin 74 ve 83. maddelerinde pozitif bir hukuk kuralı niteliği kazanmıştır¹⁵.

Deniz Yatağı Komitesi döneminde deniz yetki alanlarının¹⁶ sınırlandırılmasına yönelik öneriler; genel olarak, eşit uzaklık veya orta hat uygulaması, hakkaniyet ilkelerine uygun sınırlama, özel şartları dikkate alma ve sınırların anlaşma ile tespiti üzerinde yoğunlaşmıştır (Nandan ve Rosenne, 1993, s.955)¹⁷. Deniz Yatağı Komitesi dönemindeki bu ayrım, genel olarak, UNCLOS Konferansı sürecinde de devam etmiştir. Örneğin Konferansın ikinci döneminde (1974) Türkiye (Official Records III, 1975, s.201 ve 213)¹⁸, Hollanda (Official Records III, 1975, s.190)¹⁹, İrlanda (Official Records III, 1975, s.220)²⁰ deniz yetki alanlarının hakkaniyete uygun şekilde anlaşma yoluyla sınırlandırılmasını önerirken, Yunanistan (Official Records III, 1975, s.202 ve 211)²¹ ve Japonya (Official Records III, 1975, s.211)²² deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ana kriterin eşit uzaklık ilkesi (*equitable principles*) olması gerektiğini savunmuşlardır (Nandan ve Rosenne, 1993, s.957). Konferansın üçüncü dönemi (1975) sonunda yayımlanan Gayriresmî Tek Görüşme Metni'nin II. Bölümünde (*Informal Single Negotiation Text Part II - ISNT*) (Official Records IV, 1975, s.152)²³ ise, bu iki temel görüşün bir sentezi olarak, "kıta sahanlığının sınırlandırılmasının, orta

12 *Beaglehole*, 1958 CKSS'nin hazırlık çalışmalarının, madde metnindeki "özel durumlar" teriminin, kıta sahanlığının hakkaniyete uygun ilkelere göre belirlenebileceğini gösterdiğini düşünmektedir (Beaglehole, 1984, s.418).

13 Divan, "hakkaniyetli yönetime göre sınırlandırma(nın), sonuçları benzer hatta aynı olsa bile, sınırları belirlenmemiş bir alanın adil ve hakkaniyetli paylaşımına hüküm vermek" olmadığı [ICJ Reports, 1969, s.22 (para. 18)] gibi eşit uzaklık ilkesinin de kıta sahanlığının sınırlandırılmasında uygulanması zorunlu bir ilke olmadığını [ICJ Reports, 1969, s.50 (para. 90)] belirtmiş ancak hakkaniyet ilkesinin anlamına yönelik somut açıklama getirmemiştir.

14 Manş Deniz Tahkimi, Manş Denizi'nde İngiltere ile Fransa arasında anlaşma ile sınırlandırılmamış deniz kesiminin kıta sahanlığının tespitine yönelik bir hakem mahkemesidir. Mahkeme kararında; adalara etki tanınması durumunda Fransa aleyhine hakkaniyete aykırı bir sonuç doğuracağı gerekçesiyle, adalara sadece 12 deniz mili genişliğinde bir bölge bırakarak, iki devletin ana karası esas alınarak eşit uzaklıkta orta hat çizilmesi gerektiğine karar vermiştir (Toluner, 1989, s.210; Doğru, 2003, s.23; Berry, 1974, s.139-152).

15 UNCLOS'un 74. maddesi münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına, 83. maddesi ise kıta sahanlığının sınırlandırılmasıyla ilgili olup her iki madde aynı şekilde kaleme alınmıştır.

16 Çalışmanın bu kesiminde "deniz yetki alanları" ifadesi; kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge anlamında kullanılmıştır.

17 Bu dönemde Türkiye, bütün deniz alanlarının (*all maritime boundaries*) sınırlandırılmasında; kıyıların genel özellikleri, adaların varlığı ve deniz alanının fiziksel ve jeolojik yapısı dahil olmak üzere ilgili koşullar göz önüne alınarak, hakkaniyet ilkelerine uygun şekilde anlaşma yoluyla tespit edilmesini önerirken, Malta ve Japonya, eşit uzaklık ve orta hat uygulamasını önermişlerdir. Çin ise deniz yetki alanlarının, eşitlik zemininde yapılacak görüşmeler yoluyla belirlenmesini önermiştir.

18 UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.23 ve UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.3.

19 UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.14.

20 UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.43.

21 UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.25 ve UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.32.

22 UN Doc.: A/CONF.62/C.2/L.31, Rev.1

23 UN Doc.: A/CONF.62/WP.8/PART II.

hat, eşit uzaklık ve ilgili bütün koşullar dikkate alınarak, hakkaniyete uygun olarak anlaşmayla belirleneceği” hükme bağlanmıştır (m. 70)²⁴.

UNCLOS Konferansının beşinci döneminde (1976), deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunu görüşmek üzere oluşturulan özel çalışma grubu somut bir çözüme ulaşamamıştır. Konferansın altıncı döneminde (1977) II. Alt Komiteye sunulan öneriler ise yine hakkaniyet ilkeleri ve eşit uzaklık olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlardan aralarında İspanya, Yunanistan, Japonya, Norveç, İngiltere’nin bulunduğu ondokuz devlet, genel ilkeler ve özel koşullar dikkate alınarak eşit uzaklık ve orta hattın temel kriter olarak alınmasını önerirken, Türkiye, Fransa, Arnavutluk, İrlanda, Polonya’nın da dahil olduğu onbir devlet ise sınırlandırmanın, “adil bir çözüme yönelik olarak, ilgili koşullar ve uygun yöntemler dikkate alınarak hakkaniyete uygun şekilde anlaşma ile yapılması” gerektiğini belirtmiştir. Bu girişimlere rağmen “Gayri Resmî Birleşik Metni (*Informal Composite Negotiating Text* – ICNT)’nin 83. maddesinde, ISNT’nin 70. maddesi aynen tekrarlanmıştır (Official Records VIII, 1978, s.17)²⁵. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında temel kriter olarak hakkaniyet ilkesinin mi yoksa eşit uzaklık ilkesinin mi alınması gerektiği sorunu, UNCLOS Konferansının yedi (1978), sekiz (1979) ve dokuzuncu (1980) dönemlerinde yoğun şekilde tartışılmasına rağmen, ICNT’nin 83(1) maddesi aynen korunmuştur. UNCLOS Konferansı’nın onuncu döneminde (1981) ise II. Alt Komite Başkanı tarafından, deniz yetki alanlarının sınırlandırılması “hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesinde belirtildiği şekilde, uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır” şeklinde bir öneri sunmuş ve daha sonra bu metin UNCLOS’un 83(1) maddesi olarak hükme bağlanmıştır (Nandan ve Rosenne, 1993, s.965).

24 Konferansın dördüncü döneminde Türkiye’nin, “kıta sahanlığı/münhasır ekonomik bölge sınırlandırılması, hakkaniyete uygun olarak anlaşma ile belirlenir” şeklindeki önerisine (Nandan ve Rosenne, 1993, s.963) rağmen, “Yenilenmiş Tek Görüşme Metni II. Bölümü (*Revised Single Negotiation Text Part II* - RSNT)’nün 71. maddesinde eski metin değiştirilmeden aynen korunmuştur (Official Records V, 1976, s.151).

25 UN Doc.: A/CONF.62/WP.10.

UNCLOS Sonrası

UNCLOS Konferansı sonrasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili çeşitli yargı kararlarında²⁶ pozitif bir hukuk kuralı olarak uygulanan hakkaniyet ilkesinin anlamı tartışılmış ve kavramın içeriği doldurulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte ilgili kararlarında hakkaniyet ve hakkaniyete uygun ilkelerin tanımını vermektan kaçınan UAD, hakkaniyeti adalet kavramından çıkmış olmakla birlikte soyut bir adalet olarak değil (Beaglehole, 1984, s.428) aksine uygulaması tutarlılık ve belli bir derece öngörülebilirlik içeren bir adalet kavramı olarak değerlendirmiştir (ICJ Reports, 1984, s.39). Hakkaniyete uygun ilkeleri ise uygulanabilir somut ilkelere dönüşen bir kural bütünü olarak değil sadece sınırlandırma işlemine uygulanacak süreci ifade eden bir kavram olarak değerlendirmiştir (Özbek, 2002, s.46). Bu anlamda UAD; coğrafyanın yeniden biçimlendirilmesinin söz konusu olmaması, taraflardan birinin diğerinin doğal uzantısına tecavüz etmemesi, tüm ilgili durumlarda gerekli özenin gösterilmesi, hakkaniyetin mutlak eşitlik anlamına gelmediği ve dağıtıcı adaletin söz konusu olmaması şeklinde bazı somut ilkeler saymıştır [ICJ Reports, 1984, s.39 (para. 6)]. Özbek’in de işaret ettiği gibi bu ilkeler; uyulması zorunlu kesin kurallar olmayıp sadece hakkaniyete uygun bir sınırlamada kullanılan asgari standartları teşkil etmektedir (Özbek, 2002, s.47).

Benzer Kavramlarla İlişkisi

UAD’nin kararlarında “hakkaniyet (*equity*)” terimi yanında sıklıkla “hakkaniyete uygun ilkeler (*equitable principles*)”, “hakkaniyete uygun çözüm (*equitable solution*)” gibi farklı terimler de kullanılmaktadır. Terim birliğinin sağlanması özellikle hakkaniyet ilkesinin deniz sınırlandırılmasındaki rolünün tespitinde önemli rol oynaması, terimlerin anlam ve kapsamının tartışılarak, kavramsal bir çerçeve çizilmesini zorunlu kılmaktadır.

Hakkaniyet ve Hakkaniyete Uygun İlkeler

Uluslararası hukukta “hakkaniyet” ve “hakkaniyete uygun ilkeler” terimlerinin açık tanımları bulunmamasıyla birlikte, UAD’nin, iki terimi farklı anlamlarda kullandığı bildirilmektedir. Örneğin 1979 yılında

26 Örneğin Kanada ile ABD arasındaki Maine Körfezi Davası (*Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area*), Libya ile Malta arasındaki Kıta Sahanlığı Davası, Danimarka ile Norveç arasındaki Jan Mayen Davası (*Case Concerning Maritime Delimitation in the Area Between Greenland And Jan Mayen*) (List of Cases Referred to the Court Since 1946 by Date of Introduction, 2012; Doğru, 2003, s.36).

Özel Raportör *Mohammed Bedjaoui* tarafından hazırlanan “Antlaşmalar Dışındaki Diğer Konular Açısından Devletlerin Ardıllığı (*Succession of States in Respect of Matters Other Than Treaties*)” hakkında Uluslararası Hukuk Komisyonu (*International Law Commission - ILC*) raporunda UAD'nin, hakkaniyeti soyut adaletin bir konusu, hakkaniyete uygun ilkeleri ise adalet ve iyiniyet temelinde şekillenen somut hukuk kuralı olarak kabul ettiği vurgulanmaktadır [Yearbook of the International Law Commission, 1979, s.24 (para. 21)]. *Miyoshi* de UAD'ye göre hakkaniyet ilkesinin, soyut ve doğal adalet, hakkaniyete uygun ilkeler teriminin ise pozitif hukuk anlamında olduğunu belirtmektedir (Miyoshi, 1993, s.13).

Gerçekten de Kuzey Denizi Kıta Sahaneli Davaları kararında, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasını, hakkaniyetin soyut adalet olarak uygulanması değil, aksine, hakkaniyete uygun somut ilke ve kurallarının uygulanması süreci olduğunu vurgulayan [ICJ Reports, 1969, s.47 (para. 85)] Divan'ın, hakkaniyete, hakkaniyete uygun ilkelerin bulunup uygulanmasını kapsayan üst bir kavram şeklinde değerlendirerek (Brown, 1994, s.181; Miyoshi, 1993, s.11)²⁷ daha farklı bir anlam yüklediğini iddia etmek mümkündür. Bununla birlikte UAD, hakkaniyeti, adalet kavramından çıkmış olmakla birlikte soyut bir adalet değil (Beaglehole, 1984, s.428) aksine uygulaması tutarlılık ve belli bir derece öngörülebilirlik içeren bir adalet kavramı olarak kabul etmektedir [ICJ Reports, 1984, s.39 (para. 45)]. Bu anlamda Divan'ın, hakkaniyete uygun ilkeler ifadesiyle aslında hakkaniyete vurgu yaptığını ve iki terimi de aynı anlamda kullandığını -en azından birbirinden çok farklı anlamda kullanmadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Nelson, 1990, s.852).

Hakkaniyet ve Hak ve Nisfete Göre Karar Verme

UAD Statüsü'nün 38(2) maddesinde düzenlenen ve Türkçe'ye “hak ve nisfete göre karar verme” şeklinde tercümesi mümkün olan yargının *ex aequo et bono* karar vermesini, genel anlamda, objektif adaletin belli bir olayın özellikleri göz önünde tutularak uygulanması süreci olarak tanımlamak mümkündür (Çelik, 1986, s.182). Bazı yargı kararlarında, hakkaniyet ile hak ve nisfete göre karar verme terimlerinin eş an-

lamlı kullanıldığı bildirilse (Miyoshi, 1993, s.13)²⁸ de iki kavram öncelikle uluslararası hukukun kaynağı olması bakımından farklılık göstermektedir (Pazarıcı, 1999, s.400; Weil, 1989, s.163).

Bilindiği gibi bir mahkeme; önüne gelen deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bir uyuşmazlıkta hakkaniyet ilkesine başvurma konusunda tam bir yetkiye sahip olmasına rağmen, *ex aequo et bono* çözüm yoluna başvurabilmesi için taraflarca önceden yetkilendirilmesi gerekmektedir²⁹. Bu anlamda hakkaniyet, hukuk sistemi olarak uluslararası hukukun bir parçası ve asli kaynağı konumunda iken, *ex aequo et bono* çözüm yolu hukukun dışında bulunmaktadır (Franck, 1993, s.69). 1982 Tunus-Libya Kıta Sahaneli Davası kararında da UAD, hakkaniyete uygun ilkelere uygulanmasının, *ex aequo et bono* karar vermeden ayırt edilmesi gerektiğini, Divan'ın bu tür bir kararı ancak tarafların uzlaşması şartıyla verebileceğini vurgulamıştır [ICJ Reports, 1982, s.60 (para. 71)].³⁰

Hakkaniyet ile *ex aequo et bono* karar verme kavramları, uluslararası hukukta oynadığı rol bakımından da farklılık göstermektedir (Açıkgönül, 2012, s. 44). Yukarıda açıklanmaya çalışıldığı gibi uluslararası hukukta hakkaniyet, pozitif hukuktaki boşlukların doldurulması veya mevcut kuralının somut olayın özelliklerine göre yumuşatılarak uygulanması şeklinde rol oynamaktadır. *Ex aequo et bono* karar verme ise, aksine, adil ve hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla pozitif hukuk kuralının uygulanmasından vazgeçme yetkisi veren ve taraflar arasında yeni bir hukuki ilişki doğuran (Franck, 1993, s.69) bir çözüm yoludur. Bu itibarla hakkaniyet veya hakkaniyete uygun ilkeler yargıya, *ex aequo et bono* karar verme yetkisini vermemektedir (Rosenne, 1993, s.182).

Hakkaniyet ile *ex aequo et bono* karar verme kavramları arasındaki belirgin farklılığa rağmen, iki kavramın sınırlarının belirlenmesi pratikte pek mümkün

27 Bununla birlikte *Miyoshi*, mahkemenin bu yorumunun, doktrin ve devletler arasındaki uygulamada genel kabul görmediğini belirtmektedir (Miyoshi, 1993, s.11)

28 Doktrinde de bir kısım yazar, iki kavram arasında kesin bir ayırım yapılamayacağını, *ex aequo et bono* kavramının, hakkaniyet ile tanımlanabilecek adalet ilkesinin ikamesi anlamında olduğunu bildirirken, diğer bir kısım yazar ise *ex aequo et bono* karar vermenin bir yasama gücü verdiği ve bu durumun hakkaniyeti kapsamayacağını düşünmektedir (Falcon Tella, 2008, s.261).

29 UAD Statüsü m. 38(2).

30 Benzer şekilde UAD, Maine Körfezi Davasında da “hakkaniyet ile *ex aequo et bono* karar vermenin aynı şeyler olmadığını belirtmiştir (Gökalp, 2008, s.58).

görünmemektedir. UAD Statüsü'nün 38. maddesinin hazırlık sürecinde de Alt Komite, *ex aequo et bono*, adalet ve hakkaniyet kavramları arasında kesin bir farkın çizilmeyeceğine karar vermiştir (Miyoshi, 1993, s.14). Bununla birlikte iki kavram özellikle uluslararası hukukun asli kaynağı olup olmama açısından farklılık göstermektedir. 1986 tarihli Burkina Faso ve Mali Sınır Uyuşmazlığı Davası kararında UAD'nin, tarafların kendisini yetkilendirmemesi ve hakkaniyetin *contra legem* uygulamasının kabul edilmemesi nedeniyle davada *ex aequo et bono* karar veremeyeceğini gibi *praeter legem* uygulamasına da başvuramayacağına hükmettiği bildirilmektedir (Miyoshi, 1993, s.16). Bu itibarla *ex aequo et bono* karar vermenin, hakkaniyetin *praeter legem* ve *contra legem* uygulamasının bir görünümü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Knaebe, 2012, s.10)³¹.

Hakkaniyet ve Hakkaniyete Uygun Çözüm

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının ilgili bütün şartlar dikkate alınarak hakkaniyete uygun ilkeler temelinde anlaşma ile yapılmasına yönelik vurgu ilgili bütün yargı kararlarında tartışmasız şekilde kabul edilmesine ek olarak, hakkaniyet ilkesi kadar hakkaniyete uygun çözüm terimi de sıklıkla kullanılmaktadır (Acer, 2002, s.67). Hatta, UNCLOS'un 73 ve 84. maddelerinde sadece hakkaniyete uygun çözüm terimi tercih edilmiştir. Ayrıca madde metinlerinde UAD Statüsü'nün 38. maddesine göndermede bulunulmuş olması, “hakkaniyete uygun çözüm” terimiyle neyin amaçlanmış olduğunun tartışılmasını zorunlu kılmaktadır.

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında sorunun hakkaniyetin soyut adalet olarak uygulanması olmadığını aksine hakkaniyete uygun ilkelerin uygulanması olduğunu sıklıkla tekrarlayan UAD, sınırlandırmanın ancak hakkaniyetli bir sonuca ulaşmak üzere, ilgili bütün koşullar dikkate alınarak hakkaniyet ilkelerinin uygulanmasıyla yapılacağını vurgulamaktadır [IC Reports, 1984, s.37 (para. 45)]. Bu anlamda; hakkaniyeti, deniz sınırlandırmasına uygulanacak süreç olarak tanımlayan Divan, hakkaniyet ile hakkaniyete uygun çözüm kavramını aynı anlamda kullanmıştır. Yoğun ve ısrarlı itirazlara rağmen hakkaniyete uygun çözüm teriminin, UNCLOS'un 73 ve 84. maddelerinde aynen korunması ise hakkaniyet terimine farklı bir anlam yüklenmediğini aksine “kazaî içti-

31 Knaebe, UAD'nin *ex aequo et bono* kavramının hakkaniyetin İngiliz yorumundan özellikle *contra legem* türünden farklı olduğuna karar verdiğini bildirmekle birlikte, Divan'ın değerlendirmesinden *ex aequo et bono* kavramının, hakkaniyetin bağımsız bir uygulaması olduğunun anlaşılabilirliğini belirtmektedir (Knaebe, 2012, s.10).

hatta tutarlı olarak benimsenmiş olan bir tutumun ... (UNCLOS'ta) da aynen sürdürüldüğünü ve teyit edildiğini göster(mektedir)” (Toluner, 1989, s.228).

Dağıtıcı Adalet Kavramı Işığında Hakkaniyet İlkesinin Oynadığı Rol

Uluslararası Hukukta Dağıtıcı Adalet

Pek çok hukuk sisteminin asli unsuru olmasına rağmen dağıtıcı adalet kavramının içerik ve kapsamının kesin olarak belirlenmesi oldukça zordur (Rothpfeffer, 1972, s.95). Bununla birlikte genel olarak uluslararası dağıtıcı adalet; ekonomik kaynakların adil paylaşımı olarak tanımlamak mümkündür (Van Parijs, 2012, s.2). Bu anlamda dağıtıcı adalet, ekonomik kaynakların daha zengin olanlardan daha fakir olanlara transferini gerektiren bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Brilmayer, 1996, s.628). Günümüzde ise daha çok ahlaki ve politik bir ilke olarak kabul edilen kavramın, özellikle devletler arasındaki fonksiyonel eşitsizlik temeli üzerine kurulan uluslararası düzenden de anlaşıldığı gibi, uluslararası hukukun bir parçası olmadığı iddia edilmektedir (Separate Opinion of Judge Sorensen, 2012).

Yukarıda verilen genel tanımın aksine uluslararası hukukta dağıtıcı adaleti, bir zenginliğin (kaynağın) veya faydanın eşit paylaşımı ya da dağıtılması olarak kabul etmek çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır (Janis, 1983, s.19). Akanle'nin vurguladığı gibi kavram bir bütün olarak uluslararası toplumun zenginliğinin veya yoksulluğunun eşit dağılımını zorunlu kılmadığından, daha kötü durumunda olan bir devleti iyileştirecek bir kaynak ya da zenginliğin, daha iyi şartlara sahip bir devlete verilmesi dağıtıcı adalete aykırı olmayabilecektir. Bu anlamda uluslararası hukukta dağıtıcı adalet özel bir değere sahip değildir. Aksine belli faktörlerin dikkate alındığı “süreç tabanlı” bir yaklaşım getirmektedir (Akanle, 2001, s.134).

Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılmasında Dağıtıcı Adalet

Deniz Hukukunda Dağıtıcı Adalet

Deniz Hukuku'nda dağıtıcı adalet vurgusuna açık şekilde vurgu yapılmamış olsa da özellikle UNCLOS'ta ilkenin tamamıyla göz ardı edilmediği görülmektedir. Örneğin Sözleşme'nin, iki veya daha fazla devletin münhasır ekonomik bölgesinde aynı veya yakın türlerden oluşan sürülerin durumunu düzenleyen 63. maddesi bu iddiayı destekleyecek nitelikli hükümlerinden birisidir. Her ne kadar madde metninde bu

durumdaki sürülerin dağıtımı veya avlanmasına ilişkin kural gösterilmemiş (Akanle, 2001, s.114) olsa da kıyı devletleri ile avlayan devletler arasında doğrudan doğruya ya da bölgesel örgütler aracılığıyla bunların korunması ve iyileştirilmesini sağlamak üzere tedbirler üzerinde anlaşmaya çalışacaklarının hükme bağlanması, dağıtıcı adaletin tamamıyla ihmal edilmediğini göstermektedir. Ayrıca, denize kıyısı bulunmayan devletlere, aynı alt bölge veya bölgede bulunan devletlerin münhasır ekonomik bölgesindeki canlı kaynakları avlama hakkı tanınması (UNCLOS m. 69) ve yine gelişmekte olan devletlere teknoloji transferinin öngörülmesi (m. 266) bu görüşü desteklemektedir (Johnston, 1976, s.79; Rossi, 1993, s.211). Özellikle Bölge (*the Area*)³² ve kaynaklarının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiş olması (UNCLOS m. 136) ve buradan elde edilen gelir ve diğer ekonomik değerlerin, kural olarak, gelişmekte olan devletlerin ihtiyaçları dikkate alınarak hakkaniyete uygun şekilde dağıtılacak olması [UNCLOS m. 140 ve 160(2)(f)], deniz hukukunda, dağıtıcı adaletin varlığını açık olarak desteklemektedir (Kıvılcım, 2011, s.83 vd.).

Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasındaki Rolü

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında dağıtıcı adalet ilkesine başvurulması gerektiği ilk kez Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davalarında Almanya tarafından vurgulanmıştır. UAD'ye sunduğu metinde Almanya, birden fazla devletin kıta sahanlığı iddiasında bulunduğu deniz alanı sınırlandırılmasının bir dağıtıcı adalet sorunu olduğunu, bu nedenle sınırlandırmanın, uluslararası hukuk sistemi dahil olmak üzere bütün hukuk sistemlerinde genel ilke olarak kabul edilen dağıtıcı adalet kavramından, temel hukukî bir ilke olarak doğan, "adalet ve hakkaniyetli paylaşım ilkesine (*the principle of the just and equitable share*)" göre yapılması gerektiğini istemiştir [Memorial Submitted by the Government of the Federal Republic of Germany, 2012, s.30 (para. 30)]. Böylece Almanya, dağıtıcı adalet kavramına, hakkaniyeti de içine alan anlam yüklemeye ve bir şekilde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında uygulanacak genel ilke statüsü vermeye çalışmıştır³³.

Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları hakimlerinden *Tanaka* ise UAD'nin kararına yazdığı karşı oy yazısında, dağıtıcı adaletin uluslararası hukukta uygulanmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle Almanya'nın dağıtıcı adalet görüşüne karşı çıkmıştır. *Tanaka*'ya göre sorunun çözümünde bir adaletin uygulanması isteniyorsa bu denkleştirici adalet olmalıdır. Zira, Aristoteles'in üç adaletinden biri olan dağıtıcı adalet, bir kurum ile onun üyeleri arasındaki ilişkilere uygulanan bir kavramdır. Diğer bir ifadeyle dağıtıcı adalet, kurumun, üyelerine karşı yükümlülüğüdür. Kıta sahanlığının sınırlandırılması sorunu ise uluslararası toplumun üyeleri olan devletler arasındaki bireysel bir ilişki olduğu gibi uluslararası toplumun, bireysel olarak devletlere karşı bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle sorun ancak denkleştirici adalet ile çözümlenmelidir³⁴.

Yukarıda vurgulandığı gibi UAD ise hakkaniyet ilkesinin anlamı ve içeriğinden ziyade somut olaya nasıl uygulanacağı konusuna yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte UAD'nin, görevini, bir bölgenin paylaşılması değil sınırlandırılması olarak tanımlamış olmasını [ICJ Reports, 1969, s.22 (para. 18)], olumsuz da olsa, Divan'ın dağıtıcı adalet fikriyle meşgul olduğu şeklinde yorumlamak mümkündür (Akanle, 2001, s.104). Zira deniz yetki alanlarının belirlenmesinde sınırlandırma (*delimitation*) terimi tespit edici bir süreci, paylaşım (*apportionment*) ise kurucu (yapısal) veya insan yapımı bir süreci ifade etmektedir (*Tanaka*, 2006, s.11). Buna göre; sınırlandırma, kıyının coğrafi veya jeomorfolojik yapısı gibi sınırlamaya etki eden faktörler ile önceden belirlenmiş kriterler dikkate alınarak bir bölgenin sınırlarının tespiti, paylaşım ise her bir olayın şartları dikkate alınarak ve hakkaniyet kavramı çerçevesinde uzlaşmış oranlar temelinde bir alanın paylaşımı sürecini ifade etmektedir. Bu anlamda UAD'nin, deniz alanlarının sınırlandırmasını, kural olarak, kıyı devleti ile ilgili mevcut bir alanın sınırının tespitini içeren bir süreç [ICJ Reports, 1969, s.22 (para. 18)] olarak değerlendirmesi, zımni olarak, dağıtıcı adalet fikrini göz ardı ettiği yönündeki algıyı güçlendirmektedir.

Bununla birlikte UAD'nin, özellikle Almanya'nın eşit uzaklık yöntemiyle sahip olacağından daha geniş bir alanda hak tanınmasının hakkaniyetin bir gereği olduğu iddiasına, eşitlik ile hakkaniyet ikilemi çerçevesinde makul bir çözüm bulma gayreti, Divan'ın dağıtıcı adalet fikrini dolaylı olarak uyguladığı şeklinde

32 UNCLOS'un 1(1) maddesinde ulusal yetki sınırlarının dışında kalan deniz yatağı ile bunların altı olarak tanımlanan Bölge'nin hukukî statüsü, UNCLOS'un XI. Bölümünde (m. 133-191) ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

33 Almanya, adalet ve hakkaniyetli paylaşım ilkesinin, UAD'nin, bütün hukuk sistemlerinde düzenlenen dağıtıcı adaletin bir konusu olarak uygulama yetkisine sahip hukukun genel ilkelere bir olarak kabul edildiğini vurgulamıştır [ICJ Reports, 1969, s.21 (para. 17)].

34 Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası hakimlerinden *Tanaka*, Almanya'nın, adalet ve hakkaniyete uygun paylaşım ilkesi olarak denkleştirici adalet anlayışının, "hukuk, iyilik ve doğruluk sanatıdır (*ius est ars boni et aequi*)" fikrinden daha iddialı olmadığını düşünmektedir (Dissenting Opinion of Judge *Tanaka*, 2012, s.194).

yorumlanmalıdır. Gerçekten de hakkaniyetin kesinlikle eşitlik anlamına gelmediğini vurgulayan UAD, bir taraftan hakkaniyetin, denize kıyı olmayan bir devlete kıta sahanlığından pay verilmesini gerektirmediğine ve eşitliğin, hakkaniyetin giderebileceği doğal eşitsizliklerin giderilmesi anlamında olmadığını belirtirken, büyük oranda eşit avantajlara sahip devletler arasında eşit uzaklık yönteminin uygulanması durumunda, bu devletlerden birinin (Almanya), diğer iki devlete (Hollanda ve Danimarka) verilen haklardan mahrum kalacağına ve bu durumun, teorik bir eşitlik olarak gözükmemesine rağmen bir eşitsizlik doğuracağına hükmetmiştir [ICJ Reports, 1969, s.49 (para. 91)]. Bu anlamda Aristonun dağıtıcı adalet fikrine benzer bir tutum sergileyen (Rothpfeffer, 1972, s.114) UAD'nin, her ne kadar, deniz yetki alanlarının belirlenmesinde dağıtıcı adalet ilkesinin uygulanması zorunlu, diğer bir ifadeyle belirleyici bir ilke olduğunu açık şekilde belirtmemiş olsa da hukukî yorumlarında, bir şekilde, ilkeyi uyguladığını söylemek yanlış olmayacaktır (Friedman, 1970, s.236).

Bu genel değerlendirmeye rağmen, UAD'nin, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahaneli Davası ile 1985 Libya-Malta Kıta Sahaneli Davası'ndaki, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında dağıtıcı adaletin söz konusu olmayacağı yönündeki açık vurgusu nasıl anlaşılmalıdır? Divan, dağıtıcı adalet fikrini tamamıyla göz ardı mı etmiştir? Sorulara cevap bulunabilmesi için öncelikle Divan'ın dağıtıcı adalet teriminden ile neyi anladığı ve ardından gerçekten de dağıtıcı adalet ilkesini kesin olarak reddedip etmediği tartışılmalıdır.

McIntyre, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahaneli Davası'ndaki kararıyla UAD'nin sadece hakkaniyete uygun sonuca ulaşmak arzusunda olduğunu, dağıtıcı adalete işlerlik kazandırmak gibi bir amacının bulunmadığını ancak az da olsa hakkaniyetin düzeltici rolünü uygulamaya çalıştığını düşünmektedir (McIntyre, 2012). Uluslararası dağıtıcı adaletin salt küresel ekonomik kaynakların adil paylaşımı olarak kabul edilmesi, bu yorumu haklı çıkaracak niteliktedir.

Bununla birlikte, yukarıda vurgulandığı gibi uluslararası dağıtıcı adaleti bir kaynağın veya faydanın eşit paylaşımı ya da dağıtılması olarak değerlendirmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca UAD'nin, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahaneli Davası'yla, hakkaniyeti, doğrudan uygulanabilecek hukukun genel bir ilkesi olarak kabul ederek düzeltici rolüne vurgu yapması ve sonraki içtihatlarında bunun devam ettirmesi (Lowe, 1989, s.74) dağıtıcı adalet fikrini tamamıyla ihmal etmediğini göstermektedir. Aynı zamanda

UAD, sınırlandırılacak deniz yetki alanlarının doğal kaynaklarına tamamen kayıtsız da kalmamıştır. Zira UAD, kural olarak, sınırlandırılacak alanın sahip olduğu doğal kaynaklar ile tarafların ekonomik durumunu, ilgili koşullar (*relevant circumstances*) olarak değerlendirmemekle (Gökalp, 2008, s.74) birlikte bunları tamamıyla da göz ardı etmemiştir. Örneğin, doğal kaynakların, sınırlandırmada hesaba katılması gerektiğinin vurgulanması Kuzey Denizi Kıta Sahaneli Davaları'na kadar geriye uzanmaktadır. Davalara bakan hakimlerden Jessup, bölgenin sahip olduğu petrol ve doğalgazın kullanımı sorununun tarafların gündeminde olmasına rağmen bunu uygun şekilde davaya yansıtmadıklarını vurgularken, Almanya, Kuzey Denizi'nin bilinen ve bilinmeyen doğal kaynaklarının hakkaniyetli şekilde paylaşılmasının, kıta sahanlığının sınırlandırılmasında dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir (Separate Opinion of Judge Jessup, 2012, s.73)³⁵.

Doğal kaynak ve ekonomik faktörlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına olan etkisinin en fazla tartışıldığı davalar ise UAD'nin, sınırlandırılmada dağıtıcı adaletin söz konusu olmayacağını vurguladığı, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahaneli Davası ile 1985 Libya-Malta Kıta Sahaneli Davası olmuştur. Divan, açık şekilde, sınırlandırılacak olan bölgedeki petrol kuyularının varlığını hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak için bütün ilgili koşulların değerlendirilmesi aşamasında hesaba katılabilir olduğunu belirtmiştir [ICJ Reports, 1969, s.49 (para. 91); Ahnish, 1993, s.97; Evans, 1989, s.190]. Ayrıca, her ne kadar tarafların ekonomik gelişmişlik düzeyinin sınırlandırmada dikkate alınamayacağına vurgu yapmış olsa da sınırlandırmada kullanılan yöntem ve faktörlerin uygulanmasının, tarafların nüfuslarının refahı ve yaşam kalitesi bakımından yıkıcı sonuçlar doğurması gibi hakkaniyete uygun sonuçlara yol açması halinde ekonomik faktörlerin dikkate alınacağını belirterek (Gökalp, 2008, s.75), dolaylı da olsa, dağıtıcı adaletin uygulanması gerektiğine işaret etmiştir.

Sonuç

Günümüzde uluslararası hukukun bir parçası olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte uluslararası dağıtıcı adalet; uluslararası gelişmişlik farkının giderilmesi ve özellikle barış ve düzenin sağlanmasında olumlu bir katkı sağlamaktadır. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında ana ilke olarak başvurulacak hakkaniyet ilkesi

³⁵ Bununla birlikte Divan, kararında doğal kaynakları sınırlandırmada dikkat edilmesi gereken bir faktör olarak değerlendirmemiştir (Koç, 2006, s.222).

si de bu anlamda önemli bir işlev üstlenmiştir. Her ne kadar ilgili yargı kararlarında dağıtıcı adalet ilkesinin belirleyici bir faktör olduğu vurgulanmamış olsa da hakkaniyetin dolaylı olarak bunu sağladığı görülmektedir. 1958 CKSS'nin 6. maddesinde kıta sahanlığının, kural olarak, eşit uzaklık ilkesine göre belirleneceğinin hükme bağlanmış olmasına rağmen, UAD'nin hakkaniyet ilkesine göre karar vermesinin altında da bu düşüncenin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

UAD'nin, 1982 Tunus-Libya Kıta Sahanelığı Davası ile 1985 Libya-Malta Kıta Sahanelığı Davası'nda, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında dağıtıcı adaletin söz konusu olmayacağını belirtmiş olması bu yoruma aykırılık teşkil etmemektedir. Zira UAD'nin, aynı davada, hakkaniyeti, doğrudan uygulanabilecek hukukun genel bir ilkesi olarak kabul ederek düzeltici rolüne vurgu yapması ve sonraki içtihatlarında bunun devam ettirmesi dağıtıcı adalet fikrini tamamıyla reddetmediğini göstermektedir. Kaldı ki UAD'nin, kural olarak, sınırlandırılacak alanın sahip olduğu doğal kaynaklar ile tarafların ekonomik durumunu tamamıyla da göz ardı etmemesi, dağıtıcı adaletin, kaynakların adil paylaşımına ilişkin kapsamına vurgu yaptığını göstermektedir. Sonuç olarak; deniz yetki sınırlandırılmasında pozitif bir hukuk kuralı olarak uygulanan hakkaniyet ilkesi, dolaylı olarak, uluslararası dağıtıcı adaletin sağlanmasında da önemli rol oynamaktadır. Bu itibarla; UAD tarafından kabul edilen hakkaniyetin, dağıtıcı adaletin sağlanmasındaki bu rolü, Türkiye açısından henüz çözümlenmemiş sorun olarak duran Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki kıta sahanlıklarının tespitinde, eşit uzaklık ya da orta hat uygulanmasını kesin olarak imkansız kılmaktadır.

Kaynakça

- Aansen, P. J. (2012). The Law of Maritime Delimitation and the Russian-Norwegian Maritime Boundary Dispute. FNI Report 1/2010. <http://www.fni.no/doc&pdf/FNI-R0110.pdf>.
- Acer, Y. (2002). Ege Kıta Sahanelığı Sorunu ve Uluslararası Yargı Kararları. Aslan Gündüz ve Hüseyin Öztürk (Ed.), *Ege Kıta Sahanelığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 60-80). İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Açıkgönül, Y. E. (2012). *Deniz Yetki Alanlarının Hakça İlkeler Çerçevesinde Sınırlandırılması*. İstanbul: Legal.
- Ahnish, F. A. (1993). *The International Law of Maritime Boundaries and the Practice of States in the Mediterranean Sea*. Oxford: Clarendon.
- Akanle, O. (2001). *Distributive Justice in International Law: Can the CDM Regime Support an Equitable Geographic Distribution of Projects?* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dundee Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Dundee.
- Akehurst, M. (1976). Equity and General Principles of Law. *International and Comparative Law Quarterly*, 25(4), 801-825.
- Aktaş, S. (2010). Pozitif Hukukta Boşluk Kavramı, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1-2), 1-28.
- Aral, V. (1992). *Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları*. İstanbul: Filiz.
- Beaglehole, S. (1984). The Equitable Delimitation of the Continental Shelf. *Victoria University of Wellington Law Review*, 12, 415-442.
- Berry, K. B. (1974). Delimitation and the Anglo-French Arbitration. *Australian Year Book of International Law*, 6, 139-152.
- Blecher, M. D. (1979). Equitable Delimitation of Continental Shelf. *American Journal of International Law*, 73(1), 60-88.
- Brilmayer, L. (1996). International Justice and International Law. *West Virginia Law Review*, 98(3), 611-634.
- Brown, E. D. (1994). *The International Law of the Sea* (Cilt 1). Alderhost: Dartmouth..
- Çelik, E. (1986). *Milletlerarası Hukuk* (Cilt 1). İstanbul: Filiz.
- Çeçen, A. (1993). *Adalet Kavramı*. Ankara: Gündoğan.
- Doğru, S. (2003). *Uluslararası Hukukta Kıta Sahanelığı ve Ege Denizi Kıta Sahanelığı Uyuşmazlığı*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Elferink, A. G. (1994). *The Law of Maritime Boundary Delimitation: A Case Study of the Russian Federation*. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Evans, M. D. (1989). *Relevant Circumstances and Maritime Delimitation*. Oxford: Clarendon.
- Falcon Tella , M. J. (2008). *Equity and Law*. Leiden: : Martinus Nijhoff.

- Franck, T. M. (1993). *Recueil Des Cours 1993- III*. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Friedman, W. (1970). North Sea Continental Shelf Cases - A Critique. *American Journal of International Law*, 44(4), 229-240.
- Gökalp, İ. (2008). *Milletlerarası Adalet Divanı'nın Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Kararlarında Dikkate Aldığı İlkeler*. İstanbul: Beta.
- Gözler, K. (2011). *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin.
- Gündüz, A. (2003). *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*. İstanbul: Beta.
- Güriz, A. (1990). Adalet Kavramı. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 7, 11-20.
- Güriz, A. (2001). Adalet Kavramının Belirsizliği. Adnan Güriz, (Ed.), *Adalet Kavramı* içinde (s. 7-38). Ankara: Türk Felsefe Kurumu.
- Güriz, A. (2009). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal.
- Gürten, K. (2008). *Roma Hukuku'nda Hakkaniyet*. Ankara: Adalet.
- Işıқтаç, Y. (2010). *Hukuk Başlangıcı*. İstanbul: Filiz.
- Johnston, D. M. (1976). The New Equity in the Law of the Sea. *Canadian Institute of International Affairs*, 31(1), 79-99.
- Kıvılcım, Z. (2011). *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası*. İstanbul: On İki Levha.
- Knaebe, T. (2012). The Implications of the Concept of Equity in the Law of the Sea. <http://www.grin.com/en/e-book/59321/the-implications-of-the-concept-of-equity-in-the-new-law-of-the-sea#inside>.
- Koç, M. (2006). *Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Gelişmeleri ve Türkiye'nin Deniz Alanlarının Sınırlandırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2001). Adalet Kavramı. Adnan Güriz, (Ed.), *Adalet Kavramı* içinde (s. 39-49). Ankara: Türk Felsefe Kurumu.
- Kuran, S. (2007). *Deniz Hukuku*. İstanbul: Arıkan.
- Janis, M. W. (1983). The Ambiguity of Equity in International Law. *Brooklyn Journal of International Law*, 9(1), 7-34.
- Kırca, Çiğdem (2001). Örtülü (Gizli) Boşluk ve Bu Boşluğun Doldurulması Yöntemi Olarak Amaca Uygun Sınırlama (Teleologische Reduktion). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(1), 91-119.
- Lowe, V. (1989). The Role of Equity in International Law. *Australian Yearbook of International Law*, 12, 54-81.
- Lütem, İ. (1959). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- McIntyre, O. (2012). Utilisation and Environmental Protection of Shared International Freshwater Resources – The Role of Equity. http://www.nuigalway.ie/dern/documents/53_owen_mcintyre.pdf.
- Miyoshi, M. (1993). *Considerations of Equity in the Settlement of Territorial and Boundary Disputes*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff.
- Nandan, S. N., Rosenne, S. (1993). *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary* (Cilt 2). Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff.
- Nelson, L. D. M. (1990). The Roles of Equity in The Delimitation of Maritime Boundaries. *American Journal of International Law*, 84(4), 837-858.
- Pazarcı, H. (1999). *Uluslararası Hukuk Dersleri* (Cilt 2). Ankara: Turhan.
- Pazarcı, H. (2004). *Uluslararası Hukuk Dersleri* (Cilt 1). Ankara: Turhan.
- Rosenne, S. (1993). *An International Law Miscellany*. Dordrecht: Martinus Nijhoff.
- Rossi, C. R. (1993). *Equity and International Law: A Legal Realist Approach to International Decision-making*. New York: Transnational.
- Rothpfeffer, T. (1972). Equity in the North Sea Continental Shelf Cases. *Nordisk Tidsskrift for International Ret*, 42(1), 81-137.

- Özbek, D. (2002). Ege Kıta Sahanelığı Sınırlandırılmasında Eşit Uzaklık ve Hakkaniyet İlkelerinin Yeri. Aslan Gündüz ve Hüseyin Öztürk (Ed.), *Ege Kıta Sahanelığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 44-59). İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Özman, M. A. (1984). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*. İstanbul: Deniz Ticaret Odası.
- Toluner, S. (1989). *Milletlerarası Hukuk Dersleri, Devletin Yetkisi*. İstanbul: Beta.
- Toprakkaya, A. (2010). *Hukuk ve Adalet*. Ankara: Yetkin.
- Ünal, Ş. (1975). Milletlerarası Adalet Divanı Kararının İşığı Altında Ege Kıta Sahanelığı Sorunu. *Ankara Barosu Dergisi*, 32(1), 44-50.
- Weil, P. (1989). *The Law of Maritime Delimitation – Reflections*. Cambridge: Grotius.
- Van Parijs, P. (2012). International Distributive Justice. <http://www.uclouvain.be/cps/ucl/doc/etes/documents/InternationalDistr.Justice.pdf>.
- Resmi Kaynaklar**
- 1958 Geneva Conventions on the Law of the Sea. (2012). <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/gclos/gclos.html>.
- Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya). (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=c4&case=63&code=tl&p3=4>.
- Dissenting Opinion of Judge Tanaka. (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5579.pdf>.
- List of Cases referred to the Court Since 1946 by Date of Introduction. (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=2>.
- Memorial submitted by the Government of the Federal Republic of Germany. (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/9333.pdf>.
- ICJ Reports. (1969). North Sea Continental Shelf Cases, Judgment of 20 February 1969. <http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5561.pdf>.
- North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany/Netherlands). (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&k=cc&case=51&p3=0>.
- Proclamation 2667. (2012). Proclamation 2667 of September 28, 1945 Policy of the United States with Respect to The Natural Resources of the Subsoil and Sea Bed of the Continental Shelf. http://www.oceancommission.gov/documents/gov_oceans/truman.pdf.
- ICJ Reports. (1984). Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Case Concerning the Continental Shelf, (Libyan Arab Jamahiriya/Malta). <http://www.icj-cij.org/docket/files/68/6415.pdf>.
- ICJ Reports. (1982). Reports Of Judgments, Advisory Opinions and Orders, Case Concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya). <http://www.icj-cij.org/docket/files/63/9501>.
- Reports of International Arbitral Awards. (2012). http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_VI/173-190_Cayuga.pdf.
- Separate Opinion of Judge Sorensen. (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/files/51/5559.pdf>.
- Separate Opinion of Judge Jessup (2012). <http://www.icj-cij.org/docket/files/52/5569.pdf>.
- Official Records III. (1975). *Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. New York: Birleşmiş Milletler.
- Official Records IV. (1975). *Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. New York: Birleşmiş Milletler.
- Official Records V. (1976). *Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. New York: Birleşmiş Milletler.
- Official Records VIII. (1978). *Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. New York: Birleşmiş Milletler.
- Official Records XV. (1982). *Third United Nations Conference on the Law of the Sea*. New York: Birleşmiş Milletler.
- Yearbook of the International Law Commission. (1979). Cilt II(2). New York: Birleşmiş Milletler.